

صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران

معاونت ساسی
اداره پژوهش های ساسی

جمعیت و بحران سالمندی

بحران سالمندی ایران چه زمانی اتفاق خواهد افتاد؟

فرآورده های خبری و تولیدات پژوهشی در بخش های زیر قابل دسترس است:

– وب سایت خبرگزاری صداوسیما (سرویس پژوهش) <http://www.iribnews.ir>

پژوهشگر: نرگس شامحمدی

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

- *مقدمه ۳
- *سالمندی و ارتباط آن با میزان فرزند آوری ۳
- *مهم‌ترین عوامل کاهش نرخ تولد در ایران ۴
- *آیا میتوان گفت در آینده ای نه چندان دور با بحران سالمندی روبرو خواهیم بود؟ ۴
- *با توجه به شرایط فعلی کشور آیا میتوان عنوان بحران سالمندی را برای آینده‌ای نه چندان دور پیش بینی و به کار برد؟ ۴
- *چقدر برای رسیدن به بحران سالمندی فرصت داریم؟ ۵
- *جمع بندی ۵

پدیده سالمندی از پدیده هایی است که افراد در زندگی طبیعی خود دیر یا زود آن را تجربه خواهند کرد. از سوی دیگر میزان رشد سالمندی در کشورهای مختلف و بسته به میزان مولید متفاوت است. در کشور ما هم چند سالی است که کارشناسان حوزه جمعیت بر این موضوع تاکید و هشدار داده اند که طی سه دهه آینده آمار سالمندان در کشور قابل توجه خواهد بود. در این بین دیدگاه‌های کارشناسی زیادی در مورد پدیده سالمندی ارائه شده است؛ اما نکته قابل توجه اینکه این موضوع چه زمانی تبدیل به یک بحران یا ابر بحران خواهد شد.

در این نوشتار که در گفتگو با دکتر صالح قاسمی پژوهشگر حوزه جمعیت و سایر دیدگاه‌های کارشناسی به رشته تحریر درآمده است؛ به این موضوع می‌پردازد که آیا می‌توانیم بگوئیم که با توجه به شرایط فعلی کشور؛ در آینده ای نه چندان دور با بحران سالمندی روبرو خواهیم شد یا نه؟

سالمندی و ارتباط آن با میزان فرزندآوری

سالمندی به عنوان مرحله‌ای از چرخه زندگی طبیعی، مجموعه‌ای از تغییرات رشد طبیعی و هماهنگی است که طی آن تمام اعضا و اندام‌ها، فرسوده می‌شود. سالمند شدن مجموعه‌ای از عوامل فیزیولوژیکی، روانی و اجتماعی را با خود به همراه دارد از این جهت اینکه فرد خود را سالمند در نظر گرفته شود یا نه به عوامل بسیاری بستگی دارد.^۱

دوره کهولت سن؛ یک برهه از زندگی هر فرد اعم از (خانم یا آقا) است که معمولا با کاهش توانایی جسمی فرد همراه است. معمولا افرادی که سن آنها بالای ۶۰ سال است، سالمند محسوب می‌شوند. در واقع دوران سالمندی دورانی است که در آن فرد از لحاظ فیزیکی، جسمی و روحی و روانی تغییراتی می‌کند.

آنچه مسلم است چیزی که در دهه‌های اخیر اتفاق افتاده همانند و همگون شدن طبقات متوسط و پایین جامعه با آنها و الگوبرداری از زندگی آنهاست و همین مسئله که این طبقه زندگی راحت‌تر و مرفه‌تری دارند، طبقات متوسط و پایین را به فرزندآوری کمتر سوق داده است. همچنین بالا رفتن انتظارات خانواده‌ها و فرزندان آنها با توجه به افزایش امکانات رفاهی و نیازهای جدید به وجود آمده، علت دیگری است که میل به فرزندآوری کمتر برای افزایش کیفیت زندگی را فراهم آورده است.^۲

دکتر صالح قاسمی، پژوهشگر تحولات جمعیت ایران و جهان: کشور باید سیاست جمعیتی داشته باشد و به سمت افزایش جمعیت حرکت کند زیرا همه شاخص‌های جمعیتی ما نظیر شاخص نرخ رشد، شاخص نرخ باروری و تعداد مولید طی سه دهه گذشته رو به کاهش بوده و با افزایش سالمندی مواجه شده‌ایم.

به نظر می‌رسد از هم اینک قابل پیش‌بینی است که مسئولان طی دو دهه آینده از پدیده سالمندی غافلگیر شوند؛ چرا که یک سوم جمعیت ما دارای سن بیش از ۶۰ سال خواهند شد و این مسئله نیازمند زیرساخت‌های لازم در حوزه صندوق‌های بازنشستگی، بهداشت و اقتصاد خواهد بود. بنابراین ضرورت دارد از هم اینک مجلس و دولت سالمندی را در حوزه‌های مختلف فردی، خانوادگی، سیاسی، امنیتی، اجتماعی، بهداشتی و درمانی، فرهنگی و اقتصادی بازتعریف و

^۱ - نشریه علمی پژوهشی سالمند؛ ۲۰۱۵

^۲ - تسنیم؛ ۱۴۰۰/۷/۲۸

تیین کنند تا برای مواجهه با سالمندی سیاست داشته باشیم و در این سیاست‌ها همه ابعاد سالخوردگی جمعیت و برنامه متناسب برای مواجهه با هر یک از آنها دیده شود تا سه دهه آینده غافلگیر نشویم.^۱

مهم‌ترین عوامل کاهش نرخ تولد در ایران

* آیا می‌توان گفت در آینده ای نه چندان دور با بحران سالمندی روبرو خواهیم بود؟

دکتر صالح قاسمی پژوهشگر حوزه جمعیت: حوالی دهه ۶۰ بود که سیاست‌های کنترل جمعیت در دستور کار قرار گرفت. سیاستی که قرار بود ۵ سال با رصد مداوم ادامه پیدا کند اما این زمان حدود سی سال و بدون رصد و پایش طول کشید.

اما امروز ما در لبه بحران جمعیت قرار داریم. بحرانی که به زودی به ابر بحران جمعیت تبدیل خواهد شد. به طوری که ما امروزه صدای زنگ خطر هشدارهای جمعیتی را می‌شنویم. هشدارهایی که به ما می‌گویند زنگ خطر هشدارهای جمعیتی یکی پس از دیگری سقوط می‌کند و همه شاخص‌ها رکود خود را در یک قرن گذشته ثبت می‌کنند. نرخ رشد جمعیت امروز به ۰/۱۶ (شش دهم درصد) رسیده و چیزی نمانده که شاهد نرخ رشد منفی باشیم و این برای اولین بار است که در تاریخ ایران ثبت شده است. نرخ باروری به ۱/۶ (یک و شش دهم) فرزند رسیده است. این رقم پائین‌ترین نرخ باروری است که در ایران و در تمام کشورهای غرب آسیا به ثبت رسیده است. در مورد نرخ سالمندی باید گفت که ۱۰/۵ درصد جمعیت بالای شصت سال کشور به سرعت به سمت سونامی سالمندی در حال حرکت هستند. سونامی که ساختارهای سیاسی اقتصادی اجتماعی و فرهنگی ما را تحت تاثیر خود قرار خواهد داد. در این رابطه هم به قانون نیاز است هم به مشوق‌های اقتصادی و فرهنگی. در نقطه مقابل هم به توجه جدی و تحلیل واقع بینانه خانواده‌ها نیازمندیم که خانواده‌ها به آینده خود نگاه کنند و مسئولان هم؛ موانع پیش روی فرزندآوری زوج‌های جوان را برطرف کنند.^۲

گاهی خیلی زود دیر می‌شود اگر مردم و مسئولان الگوی فرزند آوری را تغییر ندهند.

* با توجه به شرایط فعلی کشور آیا می‌توان عنوان بحران سالمندی را برای آینده ای نه چندان دور پیش

بینی کرد و به کار برد؟

دکتر صالح قاسمی پژوهشگر حوزه جمعیت: ما عبارت بحران را حتما می‌توانیم در مورد سالخوردگی جمعیت به کار ببریم. چون پدیده ای است که دنباله‌ها و پیامدهای آن تمام ساختارهای کشور؛ خصوصا ساختارهای اقتصادی کشور را به شدت به چالش خواهد کشید.

۱- قدس آنلاین؛ ۱۴۰۰/۶/۶

۲- بحران پیری و سونامی سالمندی؛ گفتگوی ویدیویی دکتر صالح قاسمی پژوهشگر جمعیت ایران و جهان با قدس آنلاین؛ (پیاده شده توسط پژوهشگر)

۱۴۰۰/۷/۲۲

کشورهای سالخورده جهان امروز از منظر اقتصادی اجتماعی فرهنگی خانوادگی و سیاسی دچار بحران شده اند که منشاء آن؛ سالخوردگی هرم سنی جمعیت کشورشان هست. بنابراین بحران و حتی عبارت ابر بحران را هم می‌توانیم استفاده کنیم.^۱

همچنین الگوهای آینده پژوهی نشان می‌دهد که قطعاً تا سه دهه آینده که سال ۲۰۵۰ خواهد بود؛ با انبوهی از جمعیت سالمند در کشور روبرو خواهیم بود. یعنی:

از جمعیت حدود ۹۴ میلیونی کشور در سال ۲۰۵۰ حدود ۳۴ میلیون نفر آنها سالمند بالای شصت سال خواهند بود.

اینجاست که نگران زندگی سالمندان می‌شویم. چون سن بازنشستگی آنها افزایش می‌یابد و بازنشستگان باید بیشتر کار کنند و حق بیمه بیشتری بپردازند و به لحاظ اقتصادی نیروی کار کم خواهد شد. اینجاست که "ابر بحران سالخوردگی جمعیت ایران" رخ خواهد داد.^۲

*** چقدر برای رسیدن به بحران سالمندی فرصت داریم؟**

دکتر صالح قاسمی پژوهشگر حوزه جمعیت: در این زمینه باید گفت که سالخوردگی ۳۵ تا ۳۶ میلیون نفری سالخورده کشور تا سه دهه آینده امری قطعی و اجتناب ناپذیر است. یعنی تا سه دهه آینده بیش از سی میلیون نفر جمعیت سالخورده بالای شصت سال خواهیم داشت. اما اینکه الگوی فرزندآوری امروز به چه شکلی باشد تا سه دهه آینده جمعیت پشتیبان اون میزان سالخورده را داشته باشیم یا نه؛ بستگی به این امر دارد که تا چه اندازه سالخوردگی برای ما پیامد داشته باشد.

بنابراین اقدامات ما؛ موجب کاهش جمعیت سالخورده سه دهه آینده نخواهد شد بلکه می‌تواند پیامدهای آن را کاهش دهد. اینکه جمعیتی به دنیا بیاید و به هرم سنی اضافه شود که بتواند پشتیبان جمعیت سالخورده سه دهه آینده باشد. به همین جهت تسهیل فرزندآوری یکی از مهمترین راهکارهاست که می‌شود دنبال کرد.^۳

*** جمع بندی**

آنچه مسلم است در حال حاضر باید این واقعیت تلخ را بپذیریم که رشد سالمندی کشور ۲ برابر رشد جهانی است و تا چندین دهه آینده شاهد سونامی سالمندی در ایران خواهیم بود. اینکه چه تدابیری برای این موضوع از سوی مسئولان کشور اندیشیده شده؛ موضوعی است که جای بحث فراوان دارد. اما به منظور کنترل پیری جمعیت می‌توان با آموزش و حمایت از روستاییان از مهاجرت آنها و فشار مضاعف به شهرها پیشگیری کرد. البته مقوله پیری و سالخوردگی جمعیت مختص کشور ما نیست و کل جهان درگیر این مسئله است ولی با توجه به وضعیت ایران به عنوان کشوری مقتدر در غرب آسیا؛ باید به افزایش جمعیت جوان آن توجه بیشتری صورت گیرد. اگرچه شعار فرزند کمتر زندگی بهتر، لقمه‌ای بود که غربی‌ها برای ما گرفتند؛ اما می‌توان با درایت بیشتر و تا بسته نشدن فرصت پنجره جمعیتی کشور؛ فکری برای فرزند آوری و پیشگیری از پیری بیشتر جمعیت کشور صورت گیرد.

۱ - گفتگوی واتس آپی پژوهشگر با دکتر صالح قاسمی پژوهشگر حوزه جمعیت؛ ۱۴۰۰/۷/۲۶

۲ - گفتگوی صبح به خیر ایران شبکه اول سیما؛ با دکتر صالح قاسمی پژوهشگر حوزه جمعیت؛ ۱۴۰۰/۷/۱۱

۳ - گفتگوی واتس آپی پژوهشگر با دکتر صالح قاسمی پژوهشگر حوزه جمعیت؛ ۱۴۰۰/۷/۲۶

لزوم تدوین قوانین و سیاست‌های تشویقی فرزند آوری؛ استفاده از تجارب جهانی و افزایش مرخصی زایمان از شش ماه به ۹ ماه و مرخصی دو هفته به پدر فرزند از جمله تصمیماتی است که اگر تمام دستگاه‌ها ملزم به انجام آن باشند در تشویق به فرزندآوری نقش موثری خواهد داشت.

آنچه مسلم است برای تغییر رفتار، باید استمرار و تکرار وجود داشته باشد و برای تغییر نگرش تک تک افراد جامعه صداوسیما و آموزش و پرورش بایستی پیامدها و تبعات سالخوردگی جمعیت و لزوم فرزندآوری را مرتباً تکرار کنند تا تغییر نگرش و باور ایجاد شود.

البته جدی‌ترین اقدام مسئولان در این راستا، تدوین طرح "**جوانی جمعیت و حمایت از خانواده**" در مجلس شورای اسلامی بود که اجرای آزمایشی آن برای هفت سال در اسفند ۹۹ توسط نمایندگان مجلس تصویب شد.

